

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA QO'RQUVNI YENGISHDA ERTAK TERAPIYADAN FOYDALANISH

Nazirova Guzal Malikovna

Qo`qon davlat pedagogika instituti dotsenti, PhD

Mirzaaxmedova Gulnoza, Ilyosova Mubina

Qo`qon davlat pedagogika instituti talabalari

Hozirgi kunda davlatimiz ko'plab rivojlangan davlatlar safidan o'rin egallash uchun dadil odimlab borayotgan ekan, yurtimizni har tomonlama rivojlantiruvchi ziyolilarning bilim, salohiyat darajasiga qo'yiladigan qat'iy talablarga ahamiyat berilishi, kelajak ravnaqi uchun poydevor hozirlaydi. Eng avvalo, yosh avlodni tarbiyalash, har tomonlama yetuk komil inson qilib voyaga yetkazish har birimizning Vatan oldidagi burchimizdir.

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev tomonidan 2018 yil 5-apreldagi "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada rag'batlantirish va rivojlantirish chora tadbirlari to'g'risida"gi chiqarilgan qarorlarida ham maktabgacha ta'lim muassasalariga alohida e'tibor berilishi haqida ta'kidlangan. Maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishi ijtimoiy vaziyati xususiyatlari unga xos bo'lgan faoliyat turlari, ayniqsa, o'yin hamda ertaklarda aks etadi. Bola rivojlanishi uchun maktabgacha ta'lim muassasalar tizimi, ayniqsa, bog'cha yaxshi sharoit yaratadi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, psixik rivojlanish va maktabda o'qishga tayyorgarlik darajasi bolalar bog'chasida tarbiyalangan bolalarda bog'chaga bormaydigan bolalarga nisbatan yuqori. Ma'lumki ta'limiy mashg'ulotlar jarayonida berilayotgan bilimlarning tarbiyalanuvchi tomonidan qay darajada o'zlashtirilishi shubhasiz tarbiyachi tomonidan qo'llanilayotgan uslublarga bog'liq bo'ladi. Shu boisbolalardagi qo'rquv hissini bartaraf etishda ertak terapiyasidan foydalanish ham muammoning hal etilishini belgilab beradi.

Pedagog - psixolog ishida keng foydalaniladigan konsul'tativ – terapevtik faoliyatlardan biri bu **ertak terapiyasi** hisoblanadi. Ertak terapiyaning asosiy xususiyati metaforik va o'zgacha bayon etish uslubiga, tilga ega ekanligidir. Ertakda bayon etiladigan hodisaning haqiqati to'g'ridan-to'g'ri va tinglovchilar uchun tanish bo'lgan shaklda emas, balki o'zgacha namoyon bo'ladi. Ertak sehri shu bilan belgilanadiki, u bir vaqtning o'zida ham ongga (u holda ertak yorqin xarakterdagi qahramonlariga ega bo'lgan muayyan syujet asosida ifodalanadi), ham shaxsning chuqur, yetarli darajada anglanilmagan jihatlariga qo'rquv, kechinma, kompleks, ehtirosqa qaratilgan bo'ladi. Kattalar ko'pincha qo'rquv va moyilliklarini oshkor etishga qiynaladilar, ko'p bolalar esa o'z harakatlari, kechinmalari uchun aybdorlik va uyalish hissini sezadilar. Ertakda qat'iy axloq qoidalari va aniq o'gitlar berilmaydi. Bu esa kattalarning bolalar bilan o'zaro munosabatidagi xatosi hisoblanadi. Ertakda kattalar va bolalar munosabati uchun umumiy bo'lgan til tug'iladi. Ertak bolalar uchun shunday himoya muhitini yaratib beradiki, u orqali bola o'zi va olam haqidagi biror-bir yangilikni o'z ichki dunyosining aralashuvidan qo'rqmagan holda bilib olish imkoniga ega bo'ladi. Bola ertakni eshitar ekan u o'zini qahramonlar bilan solishtiradi va u o'ziga o'xshash qiyinchiliklarni boshidan kechirayotgan qahramonlarni ham tanlab oladi. U o'z qo'rquv va kechinmalari orasida o'zini yolg'iz his etmaydi. Hamda eng asosiysi, ertak qahramonlari qiyinchiliklarni yenga yotganini ko'rib, bolada muammolarni hal etish tajribasi va o'z kuchiga ishonch paydo bo'ladi. Ertakning muhim belgisi bu o'zgarish mexanizmi hisoblanadi, kichkina, kuchsiz, axmoq yoki omadsiz qahramon, ertak so'ngida kuchli, aqlli, botir va omadli g'olibga ham aylanadi. Bu o'zgarishlar bolaga yaxshilanishga bo'lgan umidni yuzaga keltiradi.

Ertak bilan ishlashning 3 ta asosiy yo'nalishi mavjud:

- I. Turli adabiy manbalardagi tanish bo'lgan xalq og'zaki ijodidan olingan, sehrli, afsonaviy ertaklardan foydalanish. Terapevtik ta'sir jarayoni ertakning bola bilan birga o'qilishi va tahlil qilinishi bilan belgilanadi. Bunda asosiy e'tibor qahramonlar kechinmalari qiyinchiliklarni yengishi va muvaffaqiyatga erishishga qaratiladi. Bu holda terapevtik samara psixologning bola kechinmalarini qay darajada tushunib yetganligi va tanlangan ertakning bola muammolariga qay darajada mos kelishi bilan belgilanadi.
- II. Terapevt tomonidan har bir konkret vaziyat uchun ertak yoki terapevtik metaforaning yaratilishi. Bu yo'nalish psixologdan ertak to'qish jarayoniga to'liq kirishishni talab etadi. Terapevtik maqsadlarda ertakning yaratilish va qo'llanilish jarayoni quyidagi tartibda amalga oshiriladi:
  - 1) Bolani qiynayotgan muammoni o'ylab chiqing. Uning his- tuyg'u va kechinmalari "to'lqiniga moslashing". Mazkur vaziyat bola nuqtai nazarida qanday qabul qilinishini tushunishga harakat qiling.
  - 2) Hikoyaning asosiy g'oyasini shakllantiring. Bola ongiga qanday fikrlarni yetkazib bermoqchisiz? Hikoya orqali qanday yechimlarni taklif etmoqchisiz? Bu yechimlar juda murakkab bo'lmasligi lozim. Bu yechimlar yangi amaliy va ijtimoiy malakalarni egallashni nazarda tutish lozim. Masalan: do'stlar va oila a'zolarini qo'llash haqiqatni so'zlash, vaqt hamma narsaga davo ekanligi haqida.
  - 3) Hikoyani bolaning qo'rquv, xavotiri va nizolariga o'xshash jihatlarga ega bo'lgan qahramonni tanishtirishdan boshlang. Bu bolaga o'zini hikoya qahramoniga qiyoslash imkonini beradi va uni o'sha xolatga jalb etib, hikoya ishtirokchisiga aylantiradi. Masalan, hikoya shunday boshlanishi mumkin: "bir bor ekan, bir yo'q ekan, bir joyda senga o'xshagan qizcha (bola) yashar ekan...".
  - 4) Hikoya qahramonining bolaga o'xshash bo'lgan kuchli va ijobiy sifatlarini eslatib o'ting. Bolalar o'z muammosiga bog'lanib qolishsa, ular faqat yomon narsalarni o'ylab, o'zlarining kuchli tomonlari va sifatlarini unutib qo'yadilar.
  - 5) Shunday syujet chizig'ini ishlab chiqish kerakki, u o'z ichiga quyidagi asosiy elementlarni kiritishi lozim: bunda bola muammosiga mutanosib metaforiknizo; bola imkoniyatlari va qobiliyatlarini ifodalovchi timsollar, ular bosh qahramonning do'stlari va yordamchilari obrazida bo'lishi kerak; qo'rquv va ishonchsizliklari dushmanlar va turli xil to'siqlar obrazida bo'lishi kerak; metaforikinqiroz, uning natijasida bosh qahramon barcha to'siqlarni yengib g'olib bo'lishi kerak; qo'lga kiritilgan g'alaba natijasida qahramon o'zidagi yangi sifatlarini anglashi; g'alaba tantanasi, unda qahramon harakatiga yarasha taqdirlanadi.
  - 6) Hikoyada sirli, kutilmagan va kulguli elementlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.
  - 7) Oddiylikka intiling. Siz tomondan qo'llanilayotgan til va lug'at bola tili darajasiga moslashtirilishi, hikoya hajmi (davomiyligi) esa bola diqqatining turg'unlik darajasiga mos bo'lishi lozim.
  - 8) Bolaning hikoyaga to'liq berilgan hamda uning uchun zerikali vaqtga e'tibor bering. Uning yuz ifodasiga qarab, tinglayotgan hikoyasiga bo'lgan munosabatni aniqlash mumkin.
  - 9) Agar bola hikoya parchalarini ta'riflab, uning mazmuni bo'yicha savollar bersa, buni e'tibordan chetda qoldirmang. Bular bolaning ichki dunyosiga, fikrlar ummoniga nazar tashlash imkonini beradi.
  - 10) Agar bola siz taklif etgan yechimga kelib, u esa hech qanday natija bermasa, hechqisi yo'q. U nima qilganini, nima o'xshamaganligi, hamda bu aslida qanday bo'lishi kerakligini o'ylab ko'ring. Shundan so'ng bolaga, harakati samara bermagan qahramon haqida so'zlab bering, qahramonning irodasini e'tirof etib, uning yana harakat qilganligini va oxir oqibat u o'z qiyin holatidan chiqib ketish yo'lini topganini aytib bering.

11) Siz hikoyachi sifatida ham, sizning hikoyangiz ham mukammal bo'lasligi mumkin. Nutqingizdagi kamchiliklardan uyalmang, hikoya davomida o'z xato yoki kamchilingizni yozib qolsangiz, shoshilmasdan uni taxminan quyidagicha to'g'rilab keting: "O, salqolsa esimdan chiqib qolay dedi, u bir o'zi emas, dugonasi bilan ketayotgan edi" va h.k.

Bolani ertakni yaratish va ijro etishga yo'naltirish. Ba'zida bola turli bahonalar bilan hikoyat o'qishdan bosh tortadi (men bilmayman, qilolmayman, yaxshi bajaraolmayman, buni hech qachon qilmaganman). Bu holatda boladan taniqli ertakni so'zlab berishni so'rash mumkin. So'ng uning syujeti, voqea joyi, vaqti, qahramonlar xarakterini o'zgartirib, boshqa shaxs nomidan so'zlab berishni so'rash kerak. Bola ertakni to'qish yoki ijro etish vaqtida u faqatgina ertak voqealarini boshidan kechiribgina qolmay, balki his-tuyg'ularni ham namoyon etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi qonun – T.: 2019. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni, 2019. 9 oktyabr. №209(7439)-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi to'g'risida"gi PQ-4312-son Qarori / Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.05.2019-y., 07/19/4312/3106-son; 09.10.2020-y., 07/20/4857/1357-son.
3. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=ozrGWXoAAAAJ&citation_for_view=ozrGWXoAAAAJ:_FxGoFyzp5QC
4. Anvarovna, Sultonova Nurxon, and Xalkuziyeva Dilnoza Baxodirovna. "PROBLEMS OF WORKING WITH PARENTS OF CHILDREN NOT INVOLVED IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS." *International Journal of Early Childhood Special Education* 15.1
5. Anvarovna, Sultonova Nurxon. "Some Aspects of the Maria Montessori Method in the Education of Preschool Children." *INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION* 1.6 (2022): 169-173. (2023).
6. Xalkuziyeva, Dilnoza. "BOLAJAK TARBIYACHILARNI OQITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK METODLARDAN FOYDALANISH." *Наука и технология в современном мире* 2.14 (2023): 33-35.
7. Anvarovna, Sultonova Nurxon. "OTMDA STEAM TA'LIM TEXNOLOGIYASI BOYICHA MASHGULOTLARNI TASHKIL ETISH." *Actual Problems in Higher Education in the Era of Globalization: International Scientific and Practical Conference*. 2023.
8. Anvarovna, Sultonova Nurxon, and Xalkuziyeva Dilnoza Baxodirovna. "PROBLEMS OF WORKING WITH PARENTS OF CHILDREN NOT INVOLVED IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS." *International Journal of Early Childhood Special Education* 15.1 (2023).
9. Gapparovna, Ibragimova Shaxnoza. "ESTABLISHMENT OF PSYCHOLOGICAL SERVICE IN EDUCATION." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.06 (2022): 34-38.
10. Xalkuziyeva, Dilnoza. "МТТ РИВОЖЛАНТИРИШ МАРКАЗЛАРИДА МИЛЛИЙ ҒУРУП ҲИССИНИ ШАКЛЛАНТИРИШГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ПЕДАГОГИК ЖАРАЁНЛАР." *Наука и технология в современном мире* 2.14 (2023): 30-32.